

Vedad Gurda*

Pregledni znanstveni rad
UDK 343.91-053.6(497.6)
343.137.5(497.6)

<https://doi.org/10.25234/pv/31357>

Rad primljen: 31. svibnja 2024.

Rad prihvaćen: 3. rujna 2024.

(NE)OPRAVDANOST SNIŽAVANJA STAROSNE GRANICE NASTUPANJA KRIVIČNE ODGOVORNOSTI U FEDERACIJI BOSNE I HERCEGOVINE

Sažetak: *Polovinom 2023. godine trinaestogodišnji učenik osnovne škole u Lukavcu (Bosna i Hercegovina) pucao je iz vatrenog oružja na nastavnika nanijevši mu po život opasne povrede. Desilo se to samo mjesec dana nakon što je mnogo monstruozniji zločin u jednoj školi u Beogradu počinio njegov vršnjak. S obzirom na to da u skladu sa pozitivnim (maloljetničkim) krivičnim zakonodavstvom u Federaciji Bosne i Hercegovine mlade osobe tog uzrasta ne mogu biti procesuirane pred organima krivičnog pravosuđa, jer starosna granica nastupanja krivične odgovornosti iznosi 14 godina, u ozračju spomenutih događaja jedan od potpredsjednika Federacije Bosne i Hercegovine nadležnom ministarstvu podnio je inicijativu za izmjenu relevantnog zakonodavstva u pravcu smanjenja, odnosno redefiniranja starosne granice nastupanja krivične odgovornosti. U radu je dat prikaz različitih modela definiranja starosnih granica nastupanja krivične odgovornosti u uporednom pravu, kao i tendencija vezanih za njihovo snižavanje, odnosno podizanje u nacionalnim zakonima država diljem svijeta u zadnjih nekoliko decenija. Nakon toga analizirani su relevantni međunarodni i supranacionalni pravni standardi u ovoj oblasti, kao i rezultati pojedinih (neuro)znanstvenih istraživanja vezanih za ovo pitanje. Na temelju svega navedenog zaključeno je da inicijativa za snižavanje, odnosno redefiniranje starosne granice nastupanja krivične odgovornosti u Federaciji Bosne i Hercegovine nema valjano naučno i pravno utemeljenje te da predstavlja izraz svojevrsne moralne panike i kaznenog populizma.*

Ključne riječi: *maloljetni učinioci krivičnih djela, djeca u sukobu sa zakonom, snižavanje starosne granice krivične odgovornosti*

* Dr. sc. Vedad Gurda, redoviti profesor Pravnog fakulteta Univerziteta u Tuzli, Muhameda Hevajia-Uskufija 7, 75 000 Tuzla, Bosna i Hercegovina. E-adresa: vedad.gurda@untz.ba. ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5951-9833>.

1. UVOD

Dana 14. juna 2023. godine trinaestogodišnji dječak u osnovnoj školi „Lukavac grad“ u Lukavcu pucao je iz vatrenog oružja na nastavnika nanijevši mu za život opasne ozljede.¹ Ovaj događaj je uzburkao duhove javnosti u Bosni i Hercegovini jer se dogodio neposredno nakon što je u susjednoj Republici Srbiji, također trinaestogodišnji dječak, u jednoj osnovnoj školi u Beogradu učinio još gnusnije djelo, usmrativši iz vatrenog oružja osmero djece i punoljetnog radnika obezbjeđenja te ranivši više djece u spomenutoj školi.² Opću javnost u Bosni i Hercegovini te Republici Srbiji frapirale su ne samo razmjere spomenutih (zlo)dijela, već pogotovo činjenica da su počinitelji istih bila djeca izuzetno mladog uzrasta, koja u skladu sa pozitivnim maloljetničkim krivičnim zakonodavstvom u Federaciji Bosne i Hercegovine,³ odnosno Republici Srbiji,⁴ s obzirom na to da *tempore criminis* nisu bila navršila 14 godina, nisu krivično odgovorna te da za ostvarena obilježja navedenih protivpravnih djela ne mogu biti procesuirana pred organima krivičnog pravosuđa, niti im se za ista mogu izreći odgovarajuće krivičnopravne mjere i sankcije.

S tim u vezi, Vlada Republike Srbije je dan nakon spomenutog masakra usvojila niz zaključaka o mjerama koje treba poduzeti povodom istog, uključujući i zaključak da se nadležnom organu uputi prijedlog za razmatranje mogućnosti smanjenja starosne granice krivične odgovornosti maloletnika sa 14 na 12 godina.⁵ Vlada Federacije Bosne i Hercegovine povodom slučaja u Lukavcu nije reagirala na istovjetan način kao u Srbiji, ali je nekoliko sedmica nakon događaja u Beogradu potpredsjednike Federacije Bosne i Hercegovine g. I. S. Federalnom ministarstvu pravde podnio inicijativu za izmjene krivičnog zakonodavstva Federacije Bosne i Hercegovine u pravcu smanjenja, odnosno redefiniranja starosne granice nastupanja krivične odgovornosti,⁶ koja je nakon događaja u Lukavcu dodatno dobila na značaju i aktuelnosti. Ovakvi zahtjevi, koji impliciraju proširivanje, odnosno pooštavanje krivičnopravne (državne) intervencije u ime zaštite žrtava i zadovoljenja opće javnosti nisu nepoznanica u uporednoj političkoj praksi te isti predstavljaju odraz ideja koje se u savremenoj literaturi deskribuju kaznenim populizmom i konceptom moralne panike.⁷

U okviru ovog rada pokušat će se ponuditi odgovor na pitanje koliko su spomenute inicijative za smanjenje starosne granice nastupanja krivične odgovornosti mladih osoba u Federaciji Bosne i Hercegovine naučno utemeljene i opravdane. U tom kontekstu u prvom dijelu rada dat će se prikaz različitih modela definiranja starosnih granica nastupanja krivične odgovornosti

1 Vidi: <<https://una.ba/vijesti/drustvo/sta-je-s-djecakom-iz-lukavca-koji-je-pucuo-u-nastavnika>> pristupljeno 13. februara 2024.

2 Vidi: <<https://dnevnik.hr/vijesti/svijet/djecak-koji-je-u-skoli-ubio-devetoro-osoba-ne-ide-u-zatvor-po-zakonu-ovo-je-jedina-kazna-koja-mu-prijeti---779917.html>> pristupljeno 13. februara 2024.

3 Vidi: čl. 2. stav 2. Zakona o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku, Službene novine FBiH, broj 7/2014 i 74/2020.

4 Vidi: čl. 2. Zakona o maloletnim učiniocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica, Službeni glasnik RS, broj 85/2005.

5 Vidi: <<https://atvbl3.ba.rs/lat/vijesti/srbija/ovo-su-starosne-granice-za-krivicnu-odgovornost-u-svijetu-4-5-2023>> pristupljeno 13. februara 2024.

6 Vidi: <<https://www.klix.ba/vijesti/bih/stojanovic-podnio-inicijativu-za-izmjene-krivicnog-zakona-fbih-sniziti-dobnu-granicu-krivicne-odgovornosti/230517114>> pristupljeno 13. februara 2024.

7 Sanja Čopić, 'Snižavanje starosne granice krivične odgovornosti: večita dilema?' (2023) 3 Crimen 237.

mladih osoba, odnosno nastupanja krivičnog pravnog maloljetstva u uporednom pravu te sagledati tendencije vezane za smanjivanje, odnosno podizanje predmetne starosne granice u relevantnim nacionalnim zakonodavstvima država diljem svijeta u zadnjih nekoliko decenija. Nakon toga prezentirat će se rezultati pojedinih (neuro)znanstvenih istraživanja vezanih za ovo pitanje, analizirati relevantni međunarodni i supranacionalni pravni standardi te sagledati svrshodnost spomenute inicijative u kontekstu pozitivnog maloljetničkog krivičnog zakonodavstva u Federaciji Bosne i Hercegovine.

2. STAROSNA GRANICA NASTUPANJA KRIVIČNE ODGOVORNOSTI U UPOREDNOM PRAVU

Starosna granica (nastupanja) krivične odgovornosti (engl. *age of criminal responsibility*)⁸ u uporednom pravu predstavlja formalni pokazatelj minimalne zrelosti mlade osobe na osnovu koje one mogu krivično odgovarati za učinjeno krivično djelo (delikt), odnosno prema kojima može biti pokrenut krivični postupak pred tijelima krivičnog pravosuđa. Ponekada se u literaturi⁹ ova starosna granica deskribuje i kao *granica nastupanja krivičnog pravnog maloljetstva*, s obzirom na to da se odnosna kategorija mladih prestupnika (učinitelja) koji su dostigli taj uzrast (dob, starosnu granicu) te su shodno tome i krivično odgovorni, u uporednom pravu i savremenoj krivičnom pravnoj teoriji imenuju kao *maloljetnici (juveniles)*. S druge strane, mlade osobe koje nisu dostigle datu starosnu granicu (dob, uzrast) u značajnom broju uporednih zakonodavstava (pogotovo sa prostora kontinentalne Evrope) se označavaju kao *djeca (children)*. Za njih se apsolutno pretpostavlja da nisu ni minimalno zrele i sposobne za snošenje krivnje (krivične odgovornosti), uslijed čega ta kategorija mladih ne može biti procesuirana pred organima krivičnog pravosuđa, već sa njima postupaju neki drugi organi (npr. organi socijalne zaštite ili druga upravna tijela, porodični, odnosno građanski sudovi itd.) koristeći mjere reagiranja iz svoje nadležnosti, koje su obično blaže od krivičnih pravnih mjera i sankcija.¹⁰

Dodatno treba istaći kako se u literaturi predmetna starosna granica razumijeva i kao *formalni kriterij* utvrđivanja nastupanja krivične odgovornosti mladih osoba jer se ista utvrđuje na temelju *formalne dobi (uzrasta)* učinitelja *tempore criminis*.¹¹ No, vrijedi istaći da se u uporednom pravu susreću i rješenja shodno kojim se nastupanje krivične odgovornosti mladih osoba utvrđuje primjenom *materijalnog kriterija*, kao kriterija *stvarne zrelosti* takvih osoba nevezano za njihov uzrast u vrijeme izvršenja djela (delikta).

8 Iako je izmjenama krivičnog zakonodavstva u Bosni i Hercegovini tokom prošle dekade izraz „krivična odgovornost” zamijenjen izrazom „krivica”, imajući u vidu da će se u ovom radu često referirati na uporedno pravo te da se u literaturi na engleskom jeziku koja tretira ovu materiju u uporednom pravu obično koriste sintagme *starosna granica krivične odgovornosti (Age of Criminal Responsibility)* ili *minimalna starosna granica krivične odgovornosti (Minimum Age of Criminal Responsibility (MACR))* i mi ćemo u ovom radu koristiti tu sintagmu. Upoređi: Don Cipriani, *Children's Rights and the Minimum Age of Criminal Responsibility: A Global Perspective* (Routledge 2016); Aaron Brown i Anthony Charles 'The Minimum Age of Criminal Responsibility: The Need for a Holistic Approach' (2021) 2 Youth Justice 163.

9 Vedad Gurda 'Starosne granice krivično-pravnog maloljetstva u uporednom pravu' (2020) 3 Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci 785.

10 *Ibid.*

11 Ante Carić, *Mlade osobe u kaznenom pravu (počinitelji i žrtve)* (Pravni fakultet u Zagrebu 2002) 19.

U svakom slučaju, kada je riječ o starosnoj granici nastupanja krivične odgovornosti mladih osoba uporednopravna rješenja su prilično šarolika i neujednačena, s obzirom na to da su ista kreirana pod utjecajem različitih ekonomskih, historijskih, tradicijskih (religijskih), kulturnih i (kriminalno)političkih faktora, odnosno u različitom socijalnom okruženju.¹² Pri tome, moguće je detektirati nekoliko modela propisivanja date granice koji egzistiraju u uporednom pravu.

a) Prvi model jeste onaj koji postoji u većini zakonodavstava država na području kontinentalne Evrope. Predmetni model se temelji na primjeni *formalnog kriterija*, koji se ogleda u propisivanju *jedne starosne granice* nastupanja krivične odgovornosti, pri čemu ova granica u nekim državama iznosi 10 godina (Švicarska, Sjeverna Irska), a u ostalim je nešto viša te iznosi 12 (Andora, Holandija), 13 (Francuska, Monako, Poljska, Turska), 14 (Albanija, Austrija, Bosna i Hercegovina, Bugarska, Crna Gora, Estonija, Gruzija, Hrvatska, Italija, Kipar, Malta, Makedonija, Njemačka, Srbija, Slovenija, Španija) ili 15 godina (većinom u skandinavskim državama).¹³

b) Drugi model je sličan prethodnom modelu te je, također, fundiran na primjeni *formalnog kriterija*, s tim da se on manifestira u propisivanju *više starosnih granica* nastupanja krivične odgovornosti. U tom kontekstu relevantno zakonodavstvo Kine predviđa čak *tri starosne granice* nastupanja krivične odgovornosti. Načelno, krivična odgovornost mladih u Kini nastupa sa 16 godina, no za učinjenje nekog od osam krivičnih djela (namjerno ubistvo, namjerno nanošenje tjelesnih ozljeda koje je rezultiralo smrtnom posljedicom, silovanje, razbojništvo, trgovina drogom, podmetanje požara, eksplozija i trovanje) učinitelji mogu biti procesuirani i kada su to djelo učinili u dobi od 14 godina. Na kraju, posljednjim izmjenama kineskog krivičnog zakonodavstva iz decembra 2020. godine (a koje je stupilo na snagu u martu 2021. godine) predviđeno je da za krivično djelo ubistva ili nanošenje teških tjelesnih povreda koja su za posljedicu imala smrt ili prouzrokovanje teškog invaliditeta oštećenog, a koja djela su učinjenja *na posebno okrutan način*, krivično mogu odgovarati učinitelji koji su *tempore criminis* imali 12 godina.¹⁴

S druge strane, u državama sa prostora bivšeg SSSR-a (npr. Armenije, Azerbejdžana, Moldavije, Ruske Federacije i Ukrajine) relevantni zakoni propisuju *dvije starosne granice* nastupanja odgovornosti mladih te je u njima prihvaćen tzv. sistem „dvostrukog kolosijeka“. U navedenim državama starosna granica nastanka krivične odgovornosti iznosi 16 godina, no za teška krivična djela (npr. ubistvo, silovanje, terorizam itd.) mladi učinitelji mogu biti krivično gonjeni i procesuirani sa 14 godina.¹⁵

c) Također, i u određenom broju drugih država prihvaćen je sistem „dvostrukog kolosijeka“, odnosno sistem propisivanja *dvije starosne granice* nastupanja krivične odgovornosti, pri čemu je značaj tih granica nešto drugačiji. S tim u vezi, relevantni zakoni ovih država predviđaju

12 Darko M. Marković i Ivana Spaić 'Minimum Age of Criminal Responsibility as Part of Criminal Policies' (2022) 3 Kultura polisa 134.

13 Frieder Dunkel, Joanna Grzywa, Philip Horsfield i Inake Pruin (eds), *Juvenile Justice Systems in Europe: Current Situation and Reform Developments (2th edition)* (Forum Verlag Godesberg 2011) 1821–1822.

14 Aron H. L. Wong 'Can Lowering the Minimum Age of Criminal Responsibility Be Justified? A Critical Review of China's Recent Amendment' (2023) 63 The Howard Journal of Crime and Justice 2.

15 Igo Weijers 'The Minimum Age of Criminal Responsibility in Continental Europe Has a Solid Rational Base' (2016) 3 Northern Ireland Legal Quarterly 302.

određenu (*višu*) starosnu granicu nastupanja krivične odgovornosti, koja se vezuje za uzrast mlade osobe od kojeg se *apsolutno pretpostavlja* postojanje minimalne zrelosti te osobe na temelju koje se ona smatra sposobnom za snošenje krivnje (krivične odgovornosti) (*apsolutna granica*). Dostizanjem ovog uzrasta svi mladi učinitelji se smatraju krivično odgovornim te *in concreto* nije potrebno utvrđivati, odnosno dokazivati njihovu minimalnu zrelost kao osnovu za nastupanje krivične odgovornosti jer se ista pretpostavlja. No, osim spomenute, propisana je i još jedna (*niža*) starosna granica, koja predstavlja *relativnu granicu nastupanja krivične odgovornosti*, s obzirom na to da mlada osoba tog uzrasta načelno nije krivično odgovorna, s tim da može krivično odgovarati, odnosno biti krivično gonjena *ako se dokaže* da je u vrijeme izvršenja djela bila kadra razlučiti (protu)pravnost i (ne)dozvoljenost svog djela, odnosno da je bila sposobna za krivnju (*doli capax*) (u državama anglo-američke pravne tradicije) ili da je postupala sa razborom (*discernmentom*) (u pojedinim državama kontinentalne Evrope).¹⁶ S obzirom na navedeno može se zaključiti da se u pogledu utvrđivanja više starosne granice nastupanja krivične odgovornosti koristi isključivo *formalni* kriterij, a u pogledu niže *formalno-materijalni* kriterij.

Primjera radi, ovakav način propisivanja predmetnih starosnih granica susreće se u referentnom zakonodavstvu Indije, Pakistana i Bruneja, gdje one iznose 12 i 7 godina^{17,18} Južne Afrike 14 i 12 godina te Rumunije 16 i 14 godina.¹⁹ Na kraju, ovakav model egzistira i u Australiji, gdje zakonodavstva svih saveznih država i teritorija predviđaju da krivična odgovornost nastupa sa 14 godina (*apsolutna granica*), s tim da mladi učinitelji krivičnih djela za ista mogu biti procesuirani već sa 10 godina, ukoliko se utvrdi da su bili „sposobni za krivnju“ (*relativna granica*),²⁰ izuzev u Sjevernom teritoriju Australije, gdje niža (relativna) granica iznosi 12 godina, a što će biti šire eksplicirano nešto kasnije.

d) Četvrti model, koji predstavlja svojevrsnu kombinaciju prethodna dva modela, prihvaćen je u zakonodavstvu Novog Zelanda (*Youth Justice Act i Children, Young Persons and Their Families Act*), a u skladu sa kojim krivična odgovornost nastupa sa 14 godina, no i učinitelji u dobi od 12 i 13 godina mogu krivično odgovarati ako se utvrdi da su *tempore criminis* bili „sposobni za krivnju“. Također, i mladi u dobi od 10 i 11 godina mogu odgovarati i biti procesuirani pred organima krivičnog pravosuđa ukoliko se utvrdi da su „sposobni za krivnju“, *ali samo za izuzetno teška krivična djela*.²¹ Dakle, na Novom Zelandu gornja (viša) granica se utvrđuje pri-

16 Don Cipriani (n 8) 98–108.

17 *Ibid.* Sessa Kethineni 'India' u: Scott H. Decker i Nerea Marteache (eds.), *International Handbook of Juvenile Justice*, Second Edition (Springer 2017) 174.

18 Navedene starosne granice nastupanja krivične odgovornosti u Pakistanu i Brunejima predstavljaju granice koje su predviđene *sekularnim* krivičnim zakonodavstvom. No, u ovim državama se pored sekularnog primjenjuje i *šerijatsko* krivično pravo. Krivična odgovornost mlade osobe za delikte propisane šerijatskim krivičnim pravom (*hudud, qisas i/ili ta'zir*) nastupa kada ta mlada osoba dostigne period puberteta (*bulug*), koji predstavlja prediktor minimalne zrelosti, odnosno sposobnosti mlade osobe da može razlikovati dobro i zlo te shodno tome odgovarati za učinjeni delikt. Pubertet se utvrđuje na osnovu fizičkih znakova spolne zrelosti te kod muškaraca nastupa nakon prve polucije (*ihtilan*), a kod žena nakon prve menstruacije (*haiz*). Vidi: Minimum Ages of Criminal Responsibility in Asia | CRIN (13. jula 2024.); Emir Ćorović i Senad Ganić 'Osnovne karakteristike šerijatskog krivičnog prava u poređenju sa dominantnim krivičnopravnim sistemima', (2016) 3 Strani pravni život, 52.–53.

19 Beatrice Ioan, Simona Damian, C. Scripcaru, C., Marius Neagu i Bogdan-Daniek Chirila 'From Punishment to Education – Juvenile Delinquency in Romanian Criminal Law' (2015) 1 Revista medico-chirurgicala a Societatii de Medici si Naturalisti din Iasi 209.

20 Thomas Crofts 'A Brighter Tomorrow: Raise the Age of Criminal Responsibility' (2015) 1 Current Issues in Criminal Justice 127.

21 Yanna Papadodimitraki, *Minimum Age of Criminal Responsibility (MACR) – Comparative Analysis International Profile – New Zealand* (2016) CYCJ – Centre for Youth and Criminal Justice 2.

mjenom *formalnog kriterija* te predstavlja *apsolutnu granicu* nastupanja krivične odgovornosti, dok dvije donje granice predstavljaju *relativne granice* jer mlada osoba može odgovarati samo ukoliko se utvrdi da je bila „sposobna za krivnju“ (formalno-materijalni kriterij), s tim da se u pogledu *niže* relativne granice ovakav način utvrđivanja krivične odgovornosti *ne primjenjuje povodom svih, već samo teških krivičnih djela*.

e) Dodatno, u određenom broju država (26) u Sjedinjenim Američkim Državama (SAD) prihvaćen je prvi model utvrđivanja nastupanja krivične odgovornosti, koji se temelji na primjeni *formalnog kriterija* te je u relevantnom zakonodavstvu ovih država propisana (samo jedna) starosna granica nastupanja mogućnosti krivičnog gonjenja, odnosno krivične odgovornosti mladih, koja je najniža u Floridi, gdje iznosi 7 godina,²² dok u većini država (15), poput npr. Kolorada, Kanzasa, Luizijane, Misisipija i Viskonsina iznosi 10 godina. No, u čak 24 države u SAD-u starosna granica nastupanje krivične odgovornosti nije propisana te se postojanje sposobnosti za istu utvrđuje primjenom *materijalnog kriterija*. To znači da je sud u svakom slučaju obavezan utvrditi je li određeni mladi učinitelj *tempore criminis* bio dovoljno zreo da bi mogao odgovarati pred nadležnim sudom (za maloljetnike) (*doli capax*).²³

f) Na kraju, kao posljednji model nastupanja krivične odgovornosti mladih treba istaći onaj koji postoji u Poljskoj i Belgiji. U ovim državama krivična odgovornost mladih nastupa sa dostizanjem (krivičnopravne) punoljetnosti, koja u Poljskoj nastupa sa navršениh 17, a u Belgiji sa 18 godina. To iz razloga jer ove države nemaju sistem *maloljetničkog krivičnog pravosuđa*, već maloljetne prestupnike u Poljskoj procesuiraju porodični sudovi (engl. *family courts*),²⁴ a u Belgiji sudovi za mlade (franc. *tribunal de la jeunesse*).²⁵ Ovi sudovi predstavljaju (*civilne*) *sudove sui generis*, koji shodno tome maloljetnim prestupnicima ne izriču krivične sankcije, već (*protektivne*) *mjere*. Međutim, pod određenim zakonskim uvjetima ovi sudovi predmete maloljetnih učinitelja, u pravilu, teških krivičnih djela i u dobi od navršениh 15 godina u Poljskoj, odnosno 16 godina u Belgiji, mogu ustupiti (redovnim) krivičnim sudovima (engl. *transfer to the adult court*), koji takvim maloljetnicima izriču sankcije propisane krivičnim zakonom, ali u ublaženoj formi.²⁶ To znači da krivična odgovornost u Poljskoj u ovakvim slučajevima nastupa sa navršениh 15, a u Belgiji sa 16 godina.²⁷

22 Vidi: <<https://www.njln.org/our-work/raising-the-minimum-age-for-prosecuting-children>> pristupljeno 12. marta 2024.

23 *Ibid.*

24 Porodični sudovi su nadležni za postupanje ne samo sa maloljetnim počiniteljima kaznenih djela, već i sa maloljetnicima koji su učinili prestupničko (asocijalno) ponašanje koje relevantni zakoni označavaju kao „znakovi demoralizacije“ (engl. *signs of demoralization*). Ovi sudovi su nadležni za postupanje sa maloljetnim prestupnicima u dobi od 13 i više godina, ali i za neka građanskopravna pitanja (npr. određivanje starateljstva maloljetnicima). Više u: Barbara Stando Kavecka „Poland“ u: Scott H. Decker i Nerea Marteache (eds.), *International Handbook of Juvenile Justice*, Second Edition (Springer 2017) 350; Pawel Daniluk i Joanna Mierzwińska-Lorencka 'Responsibility of a Juvenile for a Prohibited Act under Polish Law' (2016) 2 *International and Comparative Law Review* 99–100.

25 Ovi sudovi predstavljaju odjeljenja prvostepenih (opštinskih) sudova i oni postupaju ne samo prema mladim učiniteljima krivičnih djela, već i prema mladima kojima je potrebna zaštita i pomoć, odnosno koji su u riziku da učine krivično djelo. Osim toga, oni su nadležni i za neka građanskopravna pitanja. Zakonom nije određena starosna granica kada nastupa nadležnost ovih sudova, premda pojedini autori vjerovatno na osnovu sudske prakse ističu da je to 6 godina. Uporedi: Milan Škuljić i Ivana Stevanović 'Pregled posebnih odredaba o maloletnim učiniocima krivičnih dela u uporednom krivičnopravnom zakonodavstvu evropskih zemalja' (2002) 3 *Bilten sudske prakse Vrhovnog suda Srbije* 350.–352.

26 Barbara Stando Kavecka (n 20) 350.

27 Els Dumortier, Jenneke Christiaens i An Nuytiens 'Belgium' u: Scott H. Decker i Nerea Marteache (eds.), *International Handbook of Juvenile Justice*, Second Edition (Springer 2017) 356–358.

3. TREND OVI SMANJENJA I POVEĆANJA STAROSNIH GRANICA KRIVIČNE ODGOVORNOSTI

Kao izraz svojevrsnog kaznenog populizma i moralne panike uslijed učinjenja teških krivičnih djela od strane izuzetno mladih osoba, u nekoliko država od početka XXI vijeka (R. Irskoj 2006., Panami 2010. Mađarskoj 2012.²⁸ i Kini 2021. godine²⁹) došlo je do smanjenja starosne granice nastupanja krivične odgovornosti. Ovakve legislativne novine obično su opravdane činjenicom kako mlade osobe u savremenom socijalnom okruženju mnogo brže sazrijevaju u odnosu na mlade koji su odrastali tokom ranijih decenija, kada internet, društvene mreže i drugi digitalni instrumenti, kao brži i efikasniji načini usvajanja mnoštva novih informacija i spoznaja uopće nisu bili razvijeni.

No, tokom zadnjih nekoliko decenija u uporednom pravu mnogo je izraženiji trend podizanja starosne granice nastupanja krivične odgovornosti mladih osoba. S tim u vezi, prema nalazima Komiteta UN-a za prava djeteta, koji su izneseni u njegovom Generalnom komentaru br. 24 o pravima djece u sistemu pravosuđa za djecu iz 2019. godine (*General Comment No. 24 (2019) on Children's Rights in the Child Justice System*) (par. 21), nakon ratificiranja Konvencije UN-a o pravima djeteta (1989.) više od 50 država je podiglo predmetnu starosnu granicu. Ovakve tendencije nastavljene su i posljednjih nekoliko godina. Tako je u Škotskoj nakon višegodišnjih rasprava i niza parlamentarnih aktivnosti donošenjem *The Age of Criminal Responsibility Act-a* iz 2019. godine starosna granica nastupanja krivične odgovornosti sa 8 podignuta na 12 godina.³⁰ Iste godine i u Južnoafričkoj Republici parlament je usvojio izmjene i dopune relevantnog zakona (*Child Justice Amendment Act, no. 28/2019*), kojim je donja (niža) granica nastupanja krivične odgovornosti sa 10 podignuta na 12 godina. Riječ je o granici *relativne* naravi, s obzirom na to da se pretpostavlja kako i mlade osobe uzrasta između 12 i 14 godina *načelno* nemaju sposobnost za snošenje krivnje (*no criminal capacity*), s tim da je u konkretnom slučaju riječ o oborivoj pretpostavci te nadležni organ krivičnog gonjenja u svakom konkretnom slučaju može dokazivati suprotno, odnosno da je mlada osoba tog uzrasta *tempore criminis* bila sposobna razlikovati šta predstavlja dobro (dozvoljeno) a šta loše (zabranjeno) ponašanje (*doli capax*), pa ukoliko to dokaže izvan svake razumne sumnje, takva osoba se može krivično procesuirati pred nadležnim sudom.³¹ Kao što je prethodno isticano, pored ove granice u relevantnom zakonodavstvu Južnoafričke Republike je predviđena i druga (viša) granica nastupanja krivične odgovornosti od 14 godine, koja je *apsolutne* naravi, s obzirom na to da se apsolutno pretpostavlja kako mladi sa navršениh 14 godina stječu minimalni stepen zrelosti i sposobnosti za krivnju (krivičnu odgovornost), koji *in concreto* nije potrebno utvrđivati (dokazivati). Spomenutim izmjenama relevantnog zakonodavstva ova starosna granica nije mijenjana. Na kraju, tokom 2022. godine u Sjevernom teritoriju Australije (Northern Territory of Australia) u kojem je prisutan isti model propisivanja starosnih granica nastupanja krivične odgovornosti kao i u Južnoafričkoj Republici, usvojene su izmjene Krivičnog zakona (*Crimi-*

28 Vedad Gurda (n 9) 786.

29 Aron H. L. Wong (n 13) 2.

30 Aaron Brown i Anthony Charles Brown (n 8) 163; Lesley McAra i Susan McVie 'Raising the Minimum age of Criminal Responsibility: Lessons from the Scottish Experience' (2023) *Current Issues in Criminal Justice* 1–18.

31 Uporedi: <<https://businesstech.co.za/news/government/618215/government-increases-age-for-criminal-capacity-in-south-africa/>; <https://lawlibrary.org.za/akn/za/act/2008/75/eng@2022-08-19/source.pdf>> pristupljeno 20. februara 2024.

nal Code Amendment (Age of Criminal Responsibility) Act, no. 30 of 2022), kojim je donja (niža) starosna granica nastupanja krivične odgovornosti, kao granica relativne naravi, također podignuta sa 10 na 12 godina³² te je Sjeverni teritorij postao prvi australski teritorij, odnosno savezna država koja je podigla tu granicu nastupanja krivične odgovornosti.³³ S druge strane, druga (viša) granica nastupanja krivične odgovornosti koja iznosi 14 godine te koja je *apsolutne* naravi, nije mijenjana spomenutom novelom krivičnog zakonodavstva.

4. MEĐUNARODNI I SUPRANACIONALNI PRAVNI STANDARDI VEZANI ZA KRIVIČNU ODGOVORNOST MLADIH OSOBA

Imajući u vidu prethodno opisane različite modele i trendove vezane za uređenje nastupanja krivične odgovornosti mladih osoba u uporednom pravu, postavlja se pitanje koja od prezentiranih uporednopravnih rješenja su u suglasju sa međunarodnim i supranacionalnim pravnim standardima u ovoj oblasti te da li su zahtjevi za smanjenje starosnih granica u skladu sa tim pravnim standardima? S tim u vezi, pojedini dokumenti UN-a kao i Vijeća Evrope uspostavljaju standard da predmetna granica „neće biti vezana za suviše rani uzrast“.³⁴ No, s obzirom na to da pomenuti standard nije brojčano određen, ostaje dilema kako razumijevati isti. Štaviše, niti Evropski sud za ljudska prava (v. npr. predmet *T. i V. v. UK*) nije precizirao koja starosna dob mladih zadovoljava pomenuti standard.³⁵

Ipak, Parlamentarna skupština Vijeća Evrope u svojoj rezoluciji "Child-Friendly Juvenile Justice: From Rhetoric to Reality" iz 2014. godine apelira na nacionalne zakonodavce da uspostave minimalnu granicu krivične odgovornosti koja neće biti niža od 14 godina (čl. 6.2.). Također, i Komitet za prava djeteta u Generalnom komentaru br. 24 iz 2019. godine (par. 21) preporučio je državama članicama UN-a da podignu predmetnu granicu na 14 godina,³⁶ a što predstavlja i najčešću minimalnu starosnu među krivične odgovornosti na međunarodnom nivou. Ovakvo stajalište Komitet temelji na rezultatima novijih naučnih istraživanja iz oblasti razvoja djece i neuronauke, koja ukazuju da se zrelost i sposobnost *apstraktnog zaključivanja* još uvijek razvijaju kod djece uzrasta od 12 i 13 godina, a zbog činjenice da se njihov frontalni korteks (čeonni režanj), kao dio mozga koji ima značajnu ulogu u razvoju te kognitivne funkcije,

32 Slično kao u Južnoafričkoj Republici i u ovoj australskoj državi spomenutim zakonom (čl. 38.A) je predviđeno da djeca koja su navršila 12 (a nisu navršila 13) godina mogu krivično odgovarati za neko djelo, samo ukoliko se dokaže da su *tempore criminis* mogla shvatiti društvenu štetnost i pogibeljnost tog djela (*doli capax* doktrina), pri čemu je *onus probandi* na nadležnom tužitelju. Vidi: <<https://legislation.nt.gov.au/Bills/Criminal-Code-Amendment-Age-of-Criminal-Responsibility-Bill-2022-S-65?format=assented>> pristupljeno 21. februara 2024.

33 No, čini se kako će u skoroj budućnosti i druge australske države i teritoriji na sličan način novelirati svoje zakonodavstvo. Tako je u maju 2023. godine vlada Australskog glavnog grada (Cambere) uputila u parlamentarnu proceduru nacrt zakona kojim se predlaže podizanje starosne granice nastupanja krivične odgovornosti sa 10 na 12 godina, a od 2025. na 14 godina. Također, i vlada savezne države Viktorije je nedavno objavila kako namjerava podići predmetnu granicu na 12, a do 2027. godine na 14 godina, dok je vlada Tasmanije iskazala opredjeljenje da do 2029. godine podigne datu granicu na 14 godina. Vidi: <<https://www.justice.act.gov.au/safer-communities/raising-the-age>> pristupljeno 22. februara 2024.

34 Vedad Gurda (n 9) 786.

35 Vidi: Melita Božičević-Grbić i Sunčana Roksandić Vidlička 'Reforma maloljetničkog kaznenog prava i sudovanja' (2011) 2 Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu 682.

36 Vedad Gurda (n 9) 790.

još uvijek razvija. Iz tih razloga malo je vjerovatno da djeca tog uzrasta mogu razumjeti utjecaj svojih radnji ili razumjeti krivični postupak (par. 22).

S tim u vezi, vrijedi istaći da iako se kao jedan od temeljnih argumenata za smanjenje granice krivične odgovornosti obično navodi shvatanje da djeca u savremenom dobu pod utjecajem medija brže sazrijevaju (u odnosu na ranija razdoblja), to naprosto nije tačno. Naime, nesporna je činjenica da djeca u današnje vrijeme lakše i brže dolaze do informacija, ali to ne znači da u izuzetno mladom dobu ona mogu kvalitetano procesuirati te informacije i valjano zaključivati o istim, kao niti da ličnost djece ranog uzrasta karakterizira minimum zrelosti na osnovi koje bi ih bilo opravdano pozvati na odgovornost pred organima krivičnog pravosuđa. Na kraju, s obzirom da rezultati naučnih istraživanja pokazuju kako se frontalni korteks nastavlja razvijati i nakon spomenute preporučene minimalne dobi krivične odgovornosti,³⁷ Komitet UN-a za prava djeteta je u spomenutom dokumentu pohvalio države koje u svojim nacionalnim zakonodavstvima propisuju višu starosnu dob za nastupanje krivične odgovornosti (npr. 15 i 16 godina) te pozvao države članice da *ni pod kojim uvjetima ne smanjuju minimalnu starosnu granicu za krivičnu odgovornost* (par. 22).

Imajući u vidu da Komitet UN-a za prava djeteta predstavlja visoki forum Ujedinjenih nacija formiran Konvencijom UN-a o pravima djeteta za praćenje ispunjenja standarda definiranih tom Konvencijom od strane država članica iste, može se konstatirati da njegova stajališta predstavljaju zahtjeve najvišeg autoriteta u oblasti prava djeteta, koje države potpisnice spomenute Konvencije trebaju implementirati. Također, treba istaći da je posebno naglašena obaveza Federacije Bosne i Hercegovine u pogledu ispunjenja obaveza predviđenih spomenutom Konvencijom, kao i preporuka Komiteta, s obzirom na to da je Konvencija o pravima djeteta navedena u Aneksu Ustava Federacije Bosne i Hercegovine, kao jedan od instrumenata za zaštitu ljudskih prava koji imaju snagu ustavnih odredbi. Shodno navedenom može se zaključiti kako su inicijative o izmjenama (maloljetničkog) krivičnog zakonodavstva u pravcu smanjenja starosne granice nastupanja krivične odgovornosti formalno-pravno neopravdane jer bi bile u suprotnosti sa preporukama Komiteta UN-a za prava djeteta.

Dodatno, treba razmotriti da li bi bilo primjereno u domaće zakonodavstvo transplantirati model koji egzistira u polovini država u SAD-u, a shodno kojem starosna granica nastupanja krivične odgovornosti nije propisana, već se sposobnost za krivnju mlade osobe utvrđuje u svakom konkretnom slučaju, primjenom *materijalnog kriterija*? Štaviše, i potpredsjednik Federacije Bosne i Hercegovine u svojoj inicijativi za izmjene krivičnog zakonodavstva iz 2023. godine, između ostalih, navodi ovaj model kao jedno od rješenja koja treba uzeti u razmatranje. *Prima facie* moglo bi se konstatirati da uvođenje materijalnog kriterija za utvrđivanje krivične odgovornosti i nastupanje krivičnopravnog maloljetstva ima valjano racionalno utemeljenje. Naime, utvrđivanju krivične odgovornosti na temelju nominalnog uzrasta (*formalni kriterij*) se prigovara da isto može predstavljati „vještačko“ rješenje,³⁸ odnosno da se nastupanje krivične odgovornosti utvrđuje na osnovu „umjetno povučene“ starosne granice.³⁹ To iz razloga jer iako predmetna starosna granica obično predstavlja prediktor određenog stepena zrelosti

37 Sanja Čopić (n 7) 238.

38 Enys Delmage 'The Minimum Age of Criminal Responsibility: A Medico-Legal Perspective' (2013) 13 Youth Justice 102.

39 Marta Dragičević Prtenjača i Reana Bezić 'Perspektiva uvođenja doktrine doli incapax u hrvatsko maloljetničko kazneno pravo' (2018) 1 Makedonska revija za kazneno pravo i kriminologiju 31.

mladih osoba, općepoznato je da (ponekad) mladi istog nominalnog uzrasta ne dostižu identičan nivo date zrelosti.⁴⁰ S druge strane, primjenom materijalnog kriterija utvrđuje se postojanje minimalnog stepena *stvarne zrelosti* mlade osobe kao osnova za nastupanje njene krivične odgovornosti. Međutim, iako primjena materijalnog kriterija *načelno* ima snažnije racionalno utemeljenje, ona u komparativnom pravu (pogotovo na tlu kontinentalne Evrope) nije široko prihvaćena, zbog određenih poteškoća koje bi se mogle pojaviti u procesu primjene ovog metoda u praksi. S tim u vezi, postoji bojazan da se neće moći osigurati odgovarajući kadrovski i infrastrukturni resursi za adekvatnu procjenu dostignutog nivoa zrelosti mladih, a kakvi izazovi se detektiraju u praksi pojedinih država u kojima je prihvaćen predmetni kriterij.⁴¹ Također, javlja se i strah da bi zbog nepostojanja pouzdanih načina i tehnika za spomenutu procjenu moglo doći do određenih zlouporaba i nejednakog tretiranja mladih od strane nadležnih tijela koja bi odlučivala u konkretnom slučaju o minimalnoj zrelosti i nastupanju krivične odgovornosti mlade osobe.⁴²

Zbog navedenog međunarodni i supranacionalni dokumenti iz predmetne oblasti uspostavljaju standard da se nastupanje krivične odgovornosti treba utvrđivati isključivo primjenom *formalnog kriterija*, odnosno propisivanjem određene starosne granice za nastupanje istih. U tome kontekstu, u Konvenciji o pravima djeteta je predviđeno da će države poticati „donošenje zakona, postupaka, uspostavljanje organa i ustanova primjenljivih na djecu za koju se tvrdi, koja su optužena i za koju se smatra da su prekršili krivični zakon, te posebno da će se utvrditi najniža starosna granica ispod koje djeca ne mogu biti smatrana sposobnim za kršenje krivičnog zakona“ (čl. 40. stav. 3.). Dodatno, prethodno spominjani dokumenti Vijeća Evrope ustanovljavaju i standard da predmetna granica „neće biti previše niska te da treba biti definirana zakonom“.

Također, postavlja se pitanje da li bi bilo svrsishodno u domaće maloljetničko krivično zakonodavstvo transponirati model koji egzistira npr. u Australiji i Indiji, a u skladu sa kojim bi se zadržalo postojeće rješenje da 14 godina predstavlja granicu minimalne zrelosti (i nastupanja krivične odgovornosti), koja se apsolutno pretpostavlja te koju ne treba dokazivati, ali bi se uvela i nova starosna granica (npr. 12 godina) od kada bi mladi mogli krivično odgovarati, pod uslovom da se utvrdi da su u vrijeme učinjenja krivičnog djela u toj dobi mogli razlikovati dobro i zlo, odnosno (protu)pravnost i društvenu zabranjenost svog djela, *i. e.* da su bili sposobni za krivnju (*doli capax* doktrina ili *discernimento*)? To bi u stvari značilo uvođenje u naše zakonodavstvo tzv. sistema „dvostrukog kolosjeka“, u okviru kojeg bi se pored postojeće starosne granice (14 g.) na temelju koje se nastupanje krivične odgovornosti utvrđuje primjenom *formalnog kriterija*, uvela i nova starosna granica (12 g.), putem koje bi se nastupanje krivične odgovornosti utvrđivalo primjenom *materijalno-formalnog kriterija*. Dodatno, svakako da zavrijeđuje razmotriti mogućnosti uvođenja u domaće zakonodavstvo modela sličnog onom koji

40 Žarko Jašović, *Kriminologija maloljetničke delinkvencije* (Institut za kriminološka i sociološka istraživanja 2000) 46.–47.

41 Tako pojedini autori kao jedan od značajnih izazova u postupanju sa djecom u sukobu sa zakonom u Južnoafričkoj Republici detektiraju neadekvatnost psihometrijskih mjernih instrumenata za kvalitetnu procjenu sposobnosti djece za krivičnu odgovornost (*doli capax*), koja mora uključivati procjenu kognitivnog, moralnog, emocionalnog, psihičkog i socijalnog razvoja mlade osobe, ali i nedostatak stručnjaka koji su se specijalizirali u oblastima forenzičke psihijatrije i psihologije za obavljanje te procjene. Vidi: Ann Skelton 'Proposals for the Review of the Minimum Age of Criminal Responsibility' (2013) 3 South African Journal of Criminal Justice 266.–267.

42 Barry Goldson 'Unsafe, Unjust and Harmful to Wider Society: Grounds for Raising the Minimum Age of Criminal Responsibility in England and Wales' (2013) 1 Youth Justice 111.

egzistira na Novom Zelandu, a u skladu sa kojim bi se uvela spomenuta nova (niža) granica nastupanja krivične odgovornosti od 12 godina ako se utvrdi da je mlada osoba u vrijeme učinjenja bila sposobna za krivnju, *ali samo u slučaju učinjenja teških krivičnih djela*.

Vrijedi istaći kako ovaj model nastupanja krivične odgovornosti, po našem sudu, uistinu zavrijeđuje dužnu pažnju jer bi se propisivanjem pored postojeće i nove (niže) starosne granice u kombinaciji sa primjenom materijalnog kriterija, iskoristili benefiti ovog (materijalnog) kriterija glede utvrđivanja stvarne zrelosti mlade osobe, ali bi se moguće djelimično i limitirali njegovi ranije spominjani nedostaci. Zbog toga ne iznenađuje da su pojedini autori⁴³ sa prostora bivše Jugoslavije i ranije otvarali perspektive, odnosno pledirali za uvođenje ovog modela u svoja nacionalna zakonodavstva, a slični prijedlozi se mogu čuti i u skorije vrijeme.⁴⁴ S tim u vezi, npr. Dragičević Prtenjača i Bezić pored starosne granice od 14 godina, koja trenutno egzistira u hrvatskom maloljetničkom kaznenom zakonodavstvu, zagovaraju i uvođenje nove starosne granice, odnosno mogućnosti primjene kaznenog prava i prema mladim učiniteljima (*težih*) *kaznenih djela* u uzrastu od 10 do 14 godina, ukoliko se utvrdi da je takav učinitelj bio ubrojiv, odnosno da je postupao sa *discernimentom* (primjena *materijalno-formalnog kriterija*). A *propos* navedenog, one ističu kako se postojeće zakonsko rješenje koje se temelji isključivo na umjetnoj starosnoj granici od 14 godina čini nepravednim jer ta formalna granica predstavlja *zid između neodgovornih i odgovornih*, nevezano za nivo njihove zrelosti i svijesti, odnosno postojanje uračunljivosti. Iz tih razloga one zagovaraju uvođenje spomenutog modela, kako bi se uklonila ta nepravda.⁴⁵ Ovakvo promišljanje zavrijeđuje dužnu pažnju, imajući u vidu poznatu činjenicu da učinitelji mlađeg uzrasta mogu posjedovati veći stepen zrelosti od onih starijega uzrasta, pa shodno tome i oni u dobi ispod 14 godina mogu biti zreliji od starijih. Shodno tome, čini se krajnje nelogičnim, ali i nepravednim da oni koji ostvare obilježje nekog krivičnog djela u dobi ispod 14 godina, premda su zreliji, *de lege lata* ne mogu krivično odgovarati, a da oni stariji, iako manje zreli, mogu. Stoga se utvrđivanje nastupanja krivične odgovornosti primjenom materijalnog kriterija načelno nameće krajnje razložnim. Paralelno s tim, uvođenjem i nove starosne granice kao formalne međe ispod koje se nastupanje krivične odgovornosti ne bi moglo utvrđivati ni primjenom materijalnog kriterija, doprinosi *djelimičnom* otklanjanju određenih nedostataka (slabosti) primjene materijalnog kriterija. Ali ipak samo djelimičnom jer i dalje ostaje bojazan da bi zbog nepostojanja potpuno pouzdanih mjernih instrumenata za utvrđivanje stvarne zrelosti mladih ili nedovoljne educiranosti, a moguće i pristrasnosti stručnjaka koji bi vršili (pr)ocjenu iste, moglo doći do zloupotrebe ovog instituta i nejednakog postupanja sa ovom kategorijom učinitelja.

Zbog toga i pored svih prednosti ovog modela nastupanja krivične odgovornosti Komitet UN-a za prava djeteta u spomenutom Generalnom komentaru br. 24 iz 2019. godine (par. 26 i 27) ističe kako, premda postoji određena podrška ideji individualizirane procjene krivične odgovornosti (odnosno primjeni materijalnog kriterija), „Komitet je primijetio da to ostavlja mnogo diskrecije sudu, što može rezultirati diskriminatornom praksom, te pozvao države potpisnice Konvencije da odrede jednu odgovarajuću minimalnu starosnu dob za nastupanje krivične odgovornosti“.

43 Đorđe Lazin, *Posebni i pomoćni krivični postupci* (Kultura 1995) 53.

44 Marta Dragičević Prtenjača i Reana Bezić (n 34) 30–32; Natalija Živković 'Krivična neodgovornost dece – zločin bez kazne i moguća rešenja' (2020) 3 Strani pravni život 161.

45 Marta Dragičević Prtenjača i Reana Bezić (n 34) 31.

Dodatno, treba razmotriti da li bi bilo prihvatljivo rješenje o propisivanju dvije starosne granice po uzoru na države postsovjetske pravne tradicije.⁴⁶ Konkretno, da li bi bilo primjerenno zadržati postojeću granicu nastupanja krivične odgovornosti od 14 godina za većinu krivičnih djela, ali uvesti zakonsku mogućnost da se mlade osobe povodom najtežih krivičnih djela (npr. ubistvo, prouzrokovanje smrti iz nehata, silovanje i sl.) mogu procesuirati, odnosno mogu krivično odgovarati već sa navršenih 12 godina? Premda se ovakav model propisivanja starosnih granica krivične odgovornosti čini potencijalno prihvatljivim, Komitet UN-a za prava djeteta je u spomenutom Generalnom komentaru br. 24 iz 2019. godine (par. 25) istakao kako je zabrinut zbog praksi koje dozvoljavaju upotrebu niže minimalne starosne granice za krivičnu odgovornost u slučajevima kada je, na primjer, dijete optuženo da je počinilo teško krivično djelo. Takve se prakse obično stvaraju kao odgovor na pritisak javnosti i nisu zasnovane na racionalnom razumijevanju razvoja djece. Komitet snažno preporučuje državama članicama da „ukinu takve pristupe i odrede jednu standardizovanu starosnu dob ispod koje se djeca ne mogu smatrati odgovornom u krivičnom pravu, bez izuzetka“.

Na kraju treba istaći da mogućnosti noveliranja relevantnog zakonodavstva po uzoru na rješenja koja postoje u Poljskoj i Belgiji nećemo ni razmatrati jer bi takva novela iziskivala potpunu transformaciju sistema maloljetničkog (krivičnog) pravosuđa u Bosni i Hercegovini, za što nema valjanog racionalnog niti naučnog opravdanja.

Imajući u vidu ranije navedeno može se konstatovati da inicijative za izmjenu (maloljetničkog) krivičnog zakonodavstva u Federaciji Bosne i Hercegovine koje bi išle u pravcu transplaniranja nekog od prethodno opisanih uporednopravnih modela utvrđivanja krivične odgovornosti mladih *nisu prihvatljive* jer nisu u suglasju sa međunarodnim i supranacionalnim pravnim standardima u ovoj oblasti, čak ni one koje uključuju primjenu formalno-materijalnog kriterija, a koje prema našem mišljenju (bar djelimično) imaju određeno racionalno utemeljenje.

5. DODATNI ARGUMENTI PROTIV SNIŽENJA MINIMALNE STAROSNE GRANICE

Jedan od razloga zašto se zagovara ideja o smanjenju, odnosno redefiniranju starosne granice nastupanja krivične odgovornosti jeste predodžba dijela (opće) javnosti u Federaciji Bosne i Hercegovine da mladi koji ostvare obilježja nekog (pa i najtežeg) krivičnog djela u dobi ispod navršenih 14 godina *nisu pravno odgovorni za to djelo*. Ova predodžba nije pravno utemeljena i tačna. Naime, tačno je da se shodno čl. 2. Zakona o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku (u daljem tekstu: ZZPDMKP FBiH) djetetu koje *tempore criminis* nije navršilo 14 godina „ne mogu izreći krivične sankcije niti primijeniti druge mjere predviđene ovim zakonom“, što znači da ta mlada osoba (dijete) ne može biti procesuirana u krivičnom postupku, odnosno da nije krivično odgovorna. Međutim, to ne znači da će na ovakvo prestupničko ponašanje mlade osobe izostati bilo kakav oblik društvene (državne) reakcije. Naprotiv, nadležni tužitelj u konkretnom slučaju ima obavezu podatke o djelu i učinitelju dostaviti organu starateljstva, koji će s tim u vezi preduzeti odgovarajuće mjere zaštite iz svoje

46 Vidi naslov: *Starosna granica nastupanja krivične odgovornosti u uporednom pravu*, modalitet pod tačkom b).

nadležnosti (čl. 73. ZZPDMKP-a FBiH), a da bi preduzeo te mjere zaštite organ starateljstva mora sprovesti odgovarajući administrativni (upravni) postupak. To znači da dijete premda nije krivično, jeste (da se tako izrazimo) „administrativno odgovorno“.

Pri tome, jedna od mjera zaštite koju organ starateljstva može odrediti takvom učitelju jeste i smještaj u ustanovu za socijalno zbrinjavanje, odgoj i obrazovanje iz čl. 17. Zakona o ustanovama socijalne zaštite Federacije Bosne i Hercegovine („Službene novine FBiH“, broj 64/2022). Riječ je o ustanovi socijalne zaštite u kojoj se izvršava i odgojna mjera upućivanje u odgojnu ustanovu, koja predstavlja krivičnu sankciju koju sud izriče krivičnim odgovornim maloljetnim učiteljima krivičnih djela^{47, 48} Predmetna odgojna mjera spada u zavodske odgojne mjere, koje predstavljaju najstrožije sankcije koje se mogu izreći mlađim maloljetnicima, odnosno osobama koje su u vrijeme izvršenja krivičnog djela navršile 14 a nisu navršile 16 godina života.⁴⁹

Ovo naglašavamo iz razloga što i kada bi se maloljetničko krivično zakonodavstvo u Federaciji Bosne i Hercegovine noveliralo na način da se starosna granica nastupanja krivične odgovornosti snizi na 12 godina te da mladi u dobi od 13 godina postanu krivično odgovorni, odnosno da mogu biti procesuirani u krivičnom postupku, upravo mjera upućivanja u odgojnu ustanovu predstavljala bi jednu od najstrožijih sankcija, koja bi im mogla biti izrečena ukoliko učine neko teško krivično djelo, slično onom povodom kojeg je upućena inicijativa za izmjene datog krivičnog zakonodavstva.⁵⁰ S obzirom na to da bi konačni epilog oba navedena postupka (i administrativnog i krivičnog) bio identičan ili dosta sličan, odnosno da bi podrazumijevao smještanje mladih u sukobu sa zakonom u odgovarajuću (moguće istu) ustanovu, ne vidimo stvarno opravdanje za noveliranje predmetnog zakonodavstva i smanjenje date starosne granice na 12 godina. To posebno iz razloga jer bi se na taj način otvorile perspektive za vođenje krivičnog postupka prema učiteljima tog uzrasta i povodom drugih (lahkih i srednje teških) krivičnih djela, a koji postupak je strožiji i može imati teže posljedice po ličnost mlade osobe u odnosu na postupak koji se vodi pred organom starateljstva.

Umjesto toga, o prethodno opisanim efektima oba navedena postupka treba educirati opću javnost, baš kao i o činjenici da smještanje u spomenute institucije ne predstavlja bezazleni oblik društvene reakcije. Naprotiv, prema međunarodnim dokumentima iz oblasti postupanja sa mladim u sukobu sa zakonom svaki oblik smještanja u institucije se ima smatrati *sui generis* oblikom lišavanja slobode. Na kraju, potrebno je razvijati svijest kod mladih da su oni (uvijek) društveno odgovorni za učinjenje krivičnog djela, bez obzira na njihovu dob *tempore criminis* te da je u slučaju učinjenja teškog krivičnog djela prilično izvjesno da će im nadležni organ izreći

47 Više u: Vedađ Gurda 'Pravna priroda i izvršenje zavodske mjere upućivanja u odgojnu ustanovu u Bosni i Hercegovini' (2018) 58 Pravna riječ 130.-144.

48 Ovakvo rješenje egzistira i u npr. susjednoj Republici Hrvatskoj, gdje se odgojna mjera pod identičnim nazivom također izvršava u ustanovama socijalne zaštite, u koje se pored maloljetnih učitelja krivičnih djela smještaju i maloljetnici kojima je odlukom suda izrečena obiteljskoppravna ili socijalnozaštitna mjera. Vidi: Ivana Radić 'Hrvatski sustav maloljetničkih sankcija: trenutačno stanje i prijedlozi za promjenu' (2017) 1 Hrvatski ljetopis za kaznene znanosti i praksu 102.

49 Miodrag Simović, Dragan Jovašević, Ljubinko Mitrović i Marina Simović, *Maloljetničko krivično pravo (treće izdanje)* (GrafoMark 2021) 266.

50 Naime, u tom hipotetičkom slučaju mladić od 13 godina bi se imao smatrati mladim maloljetnikom, a s obzirom na to da se prema ZZPDMKP-u FBiH kazna maloljetničkog zatvora kao najstrožija sankcija može izricati samo starijim maloljetnicima, a ne i mladim maloljetnicima, jedina strožija sankcija od upućivanja u odgojnu ustanovu bila bi druga zavodska mjera pod nazivom upućivanje u odgojno-popravni dom. Više o ovim sankcijama u: Suad Orlić, Izet Pehlić i Nermin Tufekčić, *Maloljetničko prestupništvo* (Islamski pedagoški fakultet Zenica 2019) 412.-416.

(odrediti) mjeru smještanja u odgovarajuću instituciju, koja mjera predstavlja izuzetno tešku i ozbiljnu mjeru jer uključuje ograničenje slobode kretanja. Koji nadležni organ (sud ili organ starateljstva) i u kojoj vrsti postupka će utvrđivati njihovu odgovornost, s obzirom na uzrast u vrijeme učinjenja djela, ima za njih efemerni značaj jer su krajnje posljedice (gotovo) identične i prilično ozbiljne.

6. ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

Učinjenje teških krivičnih djela od strane izuzetno mladih osoba koje nisu krivično odgovorne obično produkuje moralnu paniku u društvu te dovodi do kaznenog populizma, odnosno pojednostavljenih i nerijetko naučno neutemeljenih zahtjeva za pooštavanjem i proširivanjem krivičnopravne reakcije prema toj kategoriji osoba, a kako bi se smirili uzburkani duhovi opće javnosti (*populusa*). Jedan od zahtjeva koji se nerijetko ističe jeste i zahtjev za smanjenjem starosne granice nastupanja krivične odgovornosti, odnosno redefiniranjem iste, a kako bi *pro futuro* i tako mladi učinitelji mogli biti gonjeni i procesuirani pred organima krivičnog pravosuđa. Takvu inicijativu prema nadležnom ministarstvu pravde polovinom prošle (2023.) godine uputio je i jedan od potpredsjednika Federacije Bosne i Hercegovine povodom incidenta koji se dogodio u Lukavcu, kada je učenik osnovne škole pucao na nastavnika iz vatrenog oružja, nanijevši mu za život opasne povrede, a s obzirom na to da je bila riječ o trinaestogodišnjaku koji prema pozitivnom zakonodavstvu u Federaciji Bosne i Hercegovine nije krivično odgovoran.

Zaključeno je kako predmetna inicijativa nema valjano naučno i(li) pravno utemeljenje te da u tom pravcu ne bi trebalo novelirati (maloljetničko) krivično zakonodavstvo u Federaciji Bosne i Hercegovine. S tim u vezi, utvrđeno je da iako postoji opća predodžba kako izuzetno mladi (djeca) u savremenom dobu pod utjecajem medija brže sazrijevaju (u odnosu na ranija razdoblja), rezultati određenih neuroznanstvenih istraživanja pokazuju da to nije tačno te da iz tih razloga zahtjevi za smanjenjem starosne granice nastupanja krivične odgovornosti nemaju valjano naučno utemeljenje. S druge strane, prijedlozi za redefiniranjem nastupanja krivične odgovornosti mladih na način da se ista utvrđuje primjenom materijalnog te pogotovo formalno-materijalnog kriterija imaju određeno racionalno utemeljenje jer se nastupanje krivične odgovornosti ne bi (isključivo) utvrđivalo na temelju formalnih („umjetnih“) starosnih granica kalendarskog uzrasta, već (bar djelimično) na temelju stvarno dostignutog stepena minimalne zrelosti.

No, i pored toga međunarodni i supranacionalni dokumenti iz oblasti postupanja sa mladima u sukobu sa zakonom utvrđuju standard *da se nastupanje krivične odgovornosti treba utvrđivati primjenom formalnog kriterija, odnosno propisivanjem starosne granice nastupanja krivične odgovornosti, a ne materijalnog, odnosno formalno-materijalnog kriterija*. To iz razloga jer bi zbog nepostojanje pouzdanih načina i tehnika za procjenu stvarne zrelosti mladih učinitelja moglo doći do arbitrarnosti i nejednakog postupanja prema ovim osobama od strane nadležnih organa koji bi odlučivali o tome. S tim u vezi, za zakonodavca u Federaciji Bosne i Hercegovine posebna je naglašena obaveza poštivanja standarda predviđenih Konvencijom o pravima djeteta te mišljenja (preporuka) Komiteta UN-a o pravima djeteta, kao autoritativnog tumača te

Konvencije, s obzirom na to da je data Konvencija navedena u Aneksu Ustava Federacije Bosne i Hercegovine kao jedan od instrumenata za zaštitu ljudskih prava koji imaju snagu ustavnih odredbi. U tom kontekstu Komitet u svom Generalnom komentaru br. 24 o pravima djece u sistemu pravosuđa za djecu (2019.) ne odobrava uređenje nastupanja krivične odgovornosti na temelju materijalno-formalnog kriterija te pledira za ukidanje takvih rješenja. S obzirom na navedeno može se zaključiti da spomenuta inicijativa nema valjano pravno utemeljenje te ju je kao takvu nužno odbiti.

BIBLIOGRAFIJA

KNJIGE I ČLANCI

- Božićević-Grbić M i Roksandić Vidlička S, 'Reforma maloljetničkog kaznenog prava i sudovanja' (2011) 2 Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu
- Brown A i Charles A, 'The Minimum Age of Criminal Responsibility: The Need for a Holistic Approach' (2021) 2 Youth Justice
- Carić A., *Mlađe osobe u kaznenom pravu (počinitelji i žrtve)* (Pravni fakultet u Zagrebu 2002)
- Cipriani D, *Children's Rights and the Minimum Age of Criminal Responsibility: A Global Perspective* (Routledge 2016)
- Ćopić S, 'Snižavanje starosne granice krivične odgovornosti: većita dilema?' (2023) 3 Crimen
- Ćorović E i Ganić S, 'Osnovne karakteristike šerijatskog krivičnog prava u poređenju sa dominantnim krivičnopравnim sistemima', (2016) 3 Strani pravni život
- Crofts T, 'A Brighter Tomorrow: Raise the Age of Criminal Responsibility' (2015) 1 Current Issues in Criminal Justice
- Daniluk P i Mierzwińska-Lorencka J, 'Responsibility of a Juvenile for a Prohibited Act under Polish Law' (2016) 2 International and Comparative Law Review
- Delmage E, 'The Minimum Age of Criminal Responsibility: A Medico-Legal Perspective' (2013) 13 Youth Justice
- Dragičević Prtenjača M i Bezić R, 'Perspektiva uvođenja doktrine doli incapax u hrvatsko maloljetničko kazneno pravo' (2018) 1 Makedonska revija za kazneno pravo i kriminologiju
- Decker S i Marteache N (eds.), *International Handbook of Juvenile Justice*, Second Edition (Springer 2017)
- Dunkel F, Grzywa J, Horsfield Ph. i Pruin I. (eds), *Juvenile Justice Systems in Europe: Current Situation and Reform Developments (2th edition)* (Forum Verlag Godesberg 2011)
- Goldson B, 'Unsafe, Unjust and Harmful to Wider Society: Grounds for Raising the Minimum Age of Criminal Responsibility in England and Wales' (2013) 1 Youth Justice
- Gurda V, 'Pravna priroda i izvršenje zavodske mjere upućivanja u odgojnu ustanovu u Bosni i Hercegovini' (2018) 58 Pravna riječ
- Gurda V, 'Starosne granice krivično-pravnog maloljetstva u uporednom pravu' (2020) 3 Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci
- Ioan B, Damian S, Scripcaru C, Neagu M i Chirila B, 'From Punishment to Education – Juvenile Delinquency in Romanian Criminal Law' (2015) 1 Revista medico-chirurgicala a Societatii de Medici si Naturalisti din Iasi

17. Lazin Đ, *Posebni i pomoćni krivični postupci* (Kultura 1995)
18. Marković D i Spaić I, 'Minimum Age of Criminal Responsibility as Part of Criminal Policies' (2022) 3 Kultura polisa
19. McAra L i McVie S, 'Raising the Minimum age of Criminal Responsibility: Lessons from the Scottish Experience' (2023) *Current Issues in Criminal Justice*
20. Orlić S, Pehlić I i Tufekčić N, *Maloljetničko prestupništvo* (Islamski pedagoški fakultet 2019)
21. Papadodimitraki Y, *Minimum Age of Criminal Responsibility (MACR) – Comparative Analysis International Profile – New Zealand* (2016) CYCJ – Centre for Youth and Criminal Justice
22. Radić I, 'Hrvatski sustav maloljetničkih sankcija: trenutačno stanje i prijedlozi za promjenu' (2017) 1 Hrvatski ljetopis za kaznene znanosti i praksu
23. Simović M, Jovašević D, Mitrović Lj i Simović M, *Maloljetničko krivično pravo (treće izdanje)* (Grafo-Mark 2021)
24. Škulić M i Stevanović I, 'Pregled posebnih odredaba o maloletnim učiniocima krivičnih dela u uporednom krivičnopravnom zakonodavstvu evropskih zemalja' (2002) 3 Bilten sudske prakse Vrhovnog suda Srbije
25. Wiers, I, 'The Minimum Age of Criminal Responsibility in Continental Europe Has a Solid Rational Base' (2016) 3 Northern Ireland Legal Quarterly
26. Živković N, 'Krivična neodgovornost dece – zločin bez kazne i moguća rešenja' (2020) 3 Strani pravni život

PRAVNI AKTI

1. Generalni komentar Komiteta UN-a za prava djeteta broj 24 o pravima djece u sistemu pravosuđa za djecu (2019)
2. Konvencija UN o pravima djeteta (1989) (SL SFRJ, broj 15/1990)
3. Standardna minimalna pravila UN-a za maloljetničko pravosuđe
4. Zakon o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku, Službene novine FbiH, broj 7/2014 i 74/2020 (BiH)
5. Zakon o ustanovama socijalne zaštite Federacije Bosne i Hercegovine, Službene novine FbiH, broj 64/2022 (BiH)

MREŽNI IZVORI

1. <<https://www.justice.act.gov.au/safer-communities/raising-the-age/>> pristupljeno 22. februara 2024.
2. <<https://www.njcn.org/our-work/raising-the-minimum-age-for-prosecuting-children/>> pristupljeno 12. marta 2024.

Vedad Gurda*

THE (NON) JUSTIFICATION OF LOWERING THE AGE OF CRIMINAL RESPONSIBILITY IN THE FEDERATION OF BOSNIA AND HERZEGOVINA

Summary

In the middle of 2023, a thirteen-year-old elementary school student in Lukavac (Bosnia and Herzegovina) shot a teacher with a firearm, causing him life-threatening injuries. It happened just one month after a much more monstrous crime had been committed by his peer in a school in Belgrade. Taking into consideration that in accordance with the positive (juvenile) criminal legislation in the Federation of Bosnia and Herzegovina, young persons of that age cannot be prosecuted by the criminal justice authorities, because the age limit for the onset of criminal responsibility is 14 years, in light of the aforementioned events, one of the vice presidents of the Federation of Bosnia and Herzegovina submitted an initiative to the competent Ministry of Justice to amend the relevant legislation by lowering, or redefining the age limit for the onset of criminal responsibility. The paper presents different models of defining the age limits of criminal responsibility in comparative law, as well as tendencies related to their lowering, i.e. raising in the national laws of countries around the world in the last few decades. After that, the paper analyses the relevant international and supranational legal standards in this area, as well as the results of certain (neuro) scientific research related to this issue. Based on all of the above, it is concluded that the initiative to lower or redefine the age of criminal responsibility in the Federation of Bosnia and Herzegovina does not have a valid scientific and legal foundation and that it represents a kind of moral panic and penal populism.

Keywords: juvenile offenders, children in conflict with the law, lowering the age of criminal responsibility

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

* Vedad Gurda, PhD, Full Professor, Faculty of Law, University of Tuzla, Muhameda Hevajaja-Uskufija 7, 75 000 Tuzla, Bosnia and Herzegovina. E-mail address: vedad.gurda@untz.ba. ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5951-9833>.